

Lausunto

18.5.2021

Eduskunta
Sivistysvaliokunta
siv@eduskunta.fi

Asia Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2022—2025
Viite VNS 3/2021 vp, lausuntopyyntö 12.5.2021

Kansalaisopistojen liitto kiittää mahdollisuudesta lausua selonteosta julkisen talouden suunnitelmasta erityisesti valiokunnan pyytämistä kahdesta näkökulmasta:

1. Miten selonteossa julkisen talouden suunnitelmasta (VNS 3/2021 vp) huomioidaan koulutuspoliittisen selonteon (VNS 1/2021 vp) tavoitteet ja toimenpiteet?
2. Korona-aikana syntyneet ongelmat koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta; osaamisvajeen korjaaminen ja hyvinvoinnin moniammatillinen tukeminen jo varhaiskasvatuksesta alkaen

Hallituksen neuvotteluissa julkisen talouden suunnitelmasta 2021–2024 todetaan 8.4.2020 päivätyissä pöytäkirjamerkinnöissä, että hallitus varautuu korvaamaan koronaepidemiasta aiheutuvat vapaan sivistystyön nettomenetykset. Koska koronaviruspandemian aiheuttama poikkeustilanne on pitkittynyt, **edellä mainittu nettomenetysten kompensatio on tarpeellista myös kevään 2021 osalta**. Pöytäkirjamerkinnöissä todetaan myös, että opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annettua lakia ja vapaasta sivistystyöstä annettua lakia muutetaan siten, että koronaepidemiasta johtuvat toiminnan volyymin ja kustannusten pienentyminen eivät vaikuta alentavasti tulevien vuosien rahoitustasoon ja jakautumiseen. Kansalaisopistojen liitto pitää tärkeänä, että **mainitut ”koronaepidemiasta johtuvat toiminnan volyymin ja kustannusten pienentyminen” kirjataan koskemaan eksplisiittisesti myös kuluva vuotta 2021**.

Koulutuspoliittisen selonteon tavoitteista ja toimenpiteistä

Kansalaisopistojen liiton mielestä koulutuspoliittisen selonteon (VNS 1/2021 vp) vapaata sivistystyötä koskevasta osuudesta puuttuu kokonaisuutena kunnianhimoa ja rohkeutta. Parinkymmenen vuoden päähän tähtäävissä linjauksissa ei olisi pitänyt tyytyä vanhan säilyttämiseen ja nykytilanteen kuvaamiseen. Vaikka tehtävä on haastava, olisi ollut tärkeää uskaltaa ennakkoluulottomasti lähteä miettimään erilaisia skenaarioita toimialan tulevaisuudesta erityyppisiä rakenne- ja rahoitusratkaisuja samanaikaisesti pohtien.

Suurin osa kansalaisopistoista on kuntien ylläpitämiä. Siksi myös kuntatalouden kehittyminen on kansalaisopistojen kannalta merkityksellistä. Kuntatalouden toiminnan ja investointien rahavirran arvioidaan Kuntatalousohjelmassa pysyvän negatiivisena koko kehyskauden. Kuntataloutta rasittavien rakenteellisten ongelmien arvioidaan helpottuvan sote-uudistuksen myötä siinä vaiheessa, kun nopeimmin kasvavat menot siirtyvät pois kunnilta.

Vapaata sivistystyötä koskevan osion puutteiden lisäksi koulutuspoliittisen selonteon muihin lukuihin sisältyy kuitenkin myös positiivisia elementtejä, joita on huomioitu myös julkisen

talouden suunnitelmassa 2022–2025. **Valtioneuvosto on päättänyt vahvistaa jatkuvan oppimisen uudistuksen toimenpiteitä osana Suomen kestävä kasvun ohjelmaa.** Tarkoituksena on uudistaa työikäiselle väestölle suunnattuja osaamispalveluja, kehittää työelämän muutosten ennakointia sekä kohdentaa koulutusta ja ohjausta erityisesti rakennemuutosaloille ja ali-edustetuille ryhmille. Julkisen talouden suunnitelmassa on myös maininta siitä, että **jatkuvan oppimisen ja osaamisen kehittämiseen sekä perhevapailla olevien luku- ja kirjoitustaidon ja perustaitojen parantamiseen** kohdennetaan 2 milj. euroa v. 2022 ja 12 milj. euroa vuosina 2023–2024. Kansalaisopistojen liitto pitää tärkeänä, että tätä rahoitusta kohdennetaan myös vapaan sivistystyön oppilaitoksille.

Jatkuvaan oppimiseen sisältyviä uusia koulutuksia on tarkoitus hankkia ja rahoittaa sekä valtionavustus- että hankintatoimintoina eri puolilla maata. Kansalaisopistokentällä pidetään tärkeänä OKM:n ja TEMin yhteistyön tiivistämistä ja ristiinpölyttävää ajattelua jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen valmistelussa. **Koulutusten vaikuttavuuden kannalta on erittäin tärkeää pystyä vastaamaan henkilökohtaisiin osaamistarpeisiin oikeanlaisilla – tarvittaessa myös lyhytkestoisimmilla – täsmäkoulutuksilla, jotka ovat tyypillisiä kansalaisopistoissa.**

Koulutuspoliittisessa selonteossa otetaan kantaa myös maahanmuuttajien kotouttamiseen ja kotoutumiseen. Moni aikuinen maahanmuuttaja aloittaa opiskelupolkinsa suomen tai ruotsin kielen lukutaitokoulutuksessa. Tästä johtuen vapaan sivistystyön lukutaitokoulutus on tärkeä osa kotoutumisen kokonaisprosessia. **On tärkeää kehittää lukutaitokoulutuksesta esimerkiksi osana TEMin Kotoutumisen selonteon toimeenpanoa kokonaisuutena mahdollisimman hyvin toimiva ja sille asetettuihin tavoitteisiin vastaava koulutusmalli.**

Kuten muun muassa Kuntaliittokin on todennut, lukutaitokoulutuksen rahoituksen tulee olla täysimääräistä siten, että se on mitoitettu todellisen opiskelijamäärän mukaan eri puolilla maata. **Lukutaitokoulutuksen nykyistä rahoitusmallia kannattaa korjata jo pelkästään sille asetettuja vaikuttavuus- ja työllistävyyslukuja silmällä pitäen.** Mallia kannattaisi kehittää esimerkiksi koulutusmallista tähän mennessä saatujen kentän kokemusten, Kansallisen arviointineuvoston selvityksen ja mahdollisen työryhmätyöskentelyn kautta ennen kuin julkisen talouden suunnitelmassa 2022–2025 mukana olevaa viiden miljoonan euron vuosittaista lisäystä aletaan toimeenpanna.

Korona-aikana syntyneistä ongelmista koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta

Kansalaisopistojen toimintavolyymi kattaa noin 2/3 koko vapaan sivistystyön kentästä. Reilusta miljoonasta vapaan sivistystyön vuosittaisesta yksittäisestä opiskelijasta yli 600 000 kehittää osaamistaan nimenomaan kansalaisopistoissa. Kansalaisopistot ovat kärsineet koronavirusepidemian leviämisen hidastamiseksi toteutetuista koulutuksen ja harrastustoiminnan rajoituksista. Pitkittynyt kriisi on vaikuttanut kaikkien suomalaisten mutta erityisesti jo aiemmin heikommassa asemassa olevien hyvinvointiin. **Täten koronaviruskriisi on monin tavoin syventänyt myös eriarvoisuutta yhteiskunnassa.**

Riskinä on, että korjaavien palveluiden tarve kasvaa pitkäaikaisesti ja tulee lopulta erittäin kalliiksi, ellei ennaltaehkäiseviin toimiin panosteta ja niitä vahvisteta. Perustuslaissa säädetään (16§) jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Elinikäinen oppiminen on olennainen osa ihmisyyttä ja itsessään arvokas osa merkityksellisen elämän rakentamisessa.

Kansalaisopistoissa hankitun koulutuksen arvo osaamisen ja ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin vahvistajana on merkittävä. Omaehtoinen vapaan sivistystyön koulutus on olennaisen tärkeä osa kansansivistystä, sillä hyvinvointi on edellytys osaamisen kehittämiseksi. Tällä hetkellä erityinen tarve näyttäisi olevan **digi- ja perustaitojen kehittämisessä, eristyksissä olleiden ikäihmisten pääsemisessä takaisin lähiopetukseen ja hakevan ja hakeutuvan toiminnan kehittämisessä** myös kansalaisopistoihin.

Kansalaisopistojen liitto teki opistoille helmi-maaliskuussa 2021 kyselyn, joka koski kevättalven 2021 koronatilannetta. Kyselyyn vastasi 73 % eli 129/177 kaikista kansalaisopistoista. **Koronapandemialla on ollut merkittäviä vaikutuksia sekä opetuksen toteutumiseen että opiskelijoiden hakeutumiseen koulutuksiin.** Kooste kyselyn tuloksista on saatavilla KoL:n verkkosivuilla osoitteessa www.kansalaisopistojenliitto.fi/selvitykset. Keskeisimmät tulokset kyselystä tiivistettynä:

- **Lähes 60 %** kyselyyn vastanneista kansalaisopistoista **joutui keskeyttämään** lähiopetuksen keväällä 2021 voimassa olevien koronarajoitusten takia (ja jatkamaan opetusta ainakin osittain etänä)
- **Yli 55 %** kyselyyn vastanneista kansalaisopistoista **joutui peruuttamaan** kevään 2021 kursseja huomattavasti tai merkittävästi
- **Opiskelijamäärien supistuminen on merkittävää:** yli 90 %:ssa kyselyyn vastanneista kansalaisopistoista kurssi-ilmoittautumismäärät ovat laskeneet 10–50 prosenttia.
- **Opiskelijat ovat myös peruuttaneet kevään 2021 kursseille tekemiään ilmoittautumisia enemmän kuin aikaisemmin.** Ainoastaan noin 5 % vastanneista opistoista ilmoitti kurssi-ilmoittautumisten peruutusten säilyneen samalla tasolla kuin normaali-tilanteessa.

Hyvinvoinnin kokonaisvaltaista kehittämistä ja sen ymmärtämistä tarvitaan sekä koulutuksen että työuran näkökulmasta. **Erityisesti mielenterveyden hyvinvointi on koronapandemiastakin johtuen kansakuntamme kehittymisen, eheyden ja aktiivisen kansalaisuuden kannalta olennainen asia.** Kansalaisopistossa opiskelu kasvattaa tutkitusti osaamis-, terveys-, identiteetti- ja sosiaalista pääomaa. Kansalaisopisto tarjoaa iästä, koulutustaustasta ja muista lähtökohdista riippumatta kaikille mahdollisuuden löytää mielekästä tekemistä sekä kehittää omaa osaamistaan.

Kansalaisopistoilla on tulevaisuudessa mahdollisuus olla entistä merkittävämmässä roolissa koko suomalaisen koulutuksen ja hyvinvoinnin edistämisen kentän kestävässä tulevaisuuden rakentamisessa muun muassa **koulutusten osaamisperusteisen kuvaamisen** avulla sekä osamiskokonaisuuksien mahdollisessa liittämisessä osaksi kansallista koulutuksen viitekehystä.

Ihmisten tarve päästä opiskelemaan kansalaisopistoihin osaamisen kehittämisen, jatkuvan oppimisen, yksinäisyyden lievittämisen, syrjäytymisen ehkäisemisen ja arjessa jaksamisen hengessä on valtava myös koronan jälkeen uuteen asettautumisessa. **Tähän tarpeeseen kansalaisopistot haluavat vastata toimintaansa edelleen jatkuvasti kehittämällä.**

SANNASIRKKU AUTIO
Sannasirkku Autio
Puheenjohtaja

JAANA NUOTTANEN
Jaana Nuottanen
Toiminnanjohtaja